

ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

International Participation Symposium
Uluslararası Katılımlı Sempozyum

ANADOLU'DA HADİS GELENEĞİ VE DÂRU'L-HADİSLER

HADITH TRADITION AND DÂRUL-HADITH INSTITUTIONS
IN ANATOLIA

30 Nisan – 1 Mayıs 2011 / 30 April – 1 May 2011

editörler/editors
Muhittin DÜZENLİ

Samsun 2011

ÇANKIRI
BELEDİYESİ

HADİS ÖĞRETİMİNDE İCAZET VE İCAZETNAMELER

Giriş

İslam ilim geleneğinde Hz. Peygamber'in söz ve davranışları anlamında meşhur olan "hadis/sünnet", İslam kültürünü şekillendiren en temel dinamiklerden biri olmasının yanında bütün bir tarih boyunca entellektüel çabaların ortaya çıkardığı tartışmaların merkezinde yer almıştır.

Hadis usulü ve hadis tarihinin en temel meselelerinden birisi ve belki de en önemlisi, rivâyet malzemesinin aktarımında esas alınan metod ve kriterlerdir. Zira, bize kadar ulaşan rivâyet malzemesine duyulan güven bu kriterlerin sağlıklı olmasıyla doğru orantılı olduğu gibi, bugün elimizde bulunan hadis/sünnet malzemesinin tamamının tahammül¹-hadîs diye nitelendirilen usullerin mahsulü olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Bu açıdan bakıldığında, hadis tahammül yollarından ilk ikisi olan semâ ve kıraâtten sonra üçüncü sırada yer alan icâzet'in bu süreçte çok önemli bir fonksiyonu icrâ ettiğini söyleyebiliriz. Tebliğimizin konusunu oluşturan ve Hadis Öğretim Metodlarından biri olarak kabul edilen *icâzet* de tahammül yollarından biri olarak kabul edilmekte ve bugün elimizdeki hadis malzemesinin bir kısmının bize bu yolla ulaştığı iddia edilmektedir. Kısaca, bir metnin ya da kitabın rivayet izninin verilmesi olarak tanımlanan icâzet, rivâyet formunda aktarılan malzemenin güvenilirliğini etkileyen ve yazılı bir metnin doğru okunmasını garanti altına alan önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Müslümanlara özgü orijinal bir müessese olarak kabul edilen¹ icâzet yöntemi, İslam kültür tarihinde, hadislerin aktarım keyfiyetiyle ilgili bir

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fak. Hadis Anabilim Dalı.

mesele olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, hadis tarihinin gelişimine paralel olarak terimsel bir içerik kazanmış; ayrıca, hadisin aslına uygunluğunun garantisi olarak görüldüğü için çok özel bir işleve sahip olmuştur. Kısaca icazet kelimesinin sözlük ve terim anlamları üzerinde durduktan sonra hadisöğretimi açısından söz konusu yöntemin önemine değinmeye ve bu noktada bir anlamda yetki ve onay belgesi anlamına gelen ve Daru'l-Hadis müesseselerinde de kullanılan icazetnâmenin önemine değinmeye çalışacağız.

Sözlükte; atlamak, geçmek, intikal etmek,² bir kimseyi bir yerden öteye savuşturmak, tarlayı sulamak veya hayvanın su ihtiyacını gidermek, destur vermek, uygun görmek (bulmak), bir emri ifâ etmek, bir maddenin caiz ve mübah olduğunu belirtmek,³ su akıtmak; helal kılmak, izin vermek, onaylamak, geçerli kalmak⁴ gibi mânalara gelen ve *cevz* kökünden türeyen *icâzet* kelimesi İbn Fâris'e göre *su akıtmak* anlamından hareketle *bir âlimin ilmini talebesine aktarması* manasında terimleşmiştir.⁵ Nitekim, *İsteceztuhû fe ecâzenî* denildiği zaman *ondan su istedim; o da bana [hayvan ve arazi sulamak için] su verdi* manası anlaşılmaktadır.⁶ Bu anlamda, talebe de hocasından icâzet isteyerek, ilmini kendisine aktarmasına yönelik bir talepte bulunmuş olmaktadır.⁷ Nevevî de kelimenin aynı anlam örgüsüne işaret ederek *ecaze* fiilinin *tarlaları sulayan veya susuzluğu gideren suyu* ifade etmek için kullanıldığını söyler.⁸

¹ M. Tayyib Okiç, Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikler, Osman Yalçın Mat., İstanbul, 1959, s.81.

² Ebü'l-Hasenat Muhammed Abdülhay b. Muhammed Leknevi, *Zaferü'l-Emânî bi-Şerhi Muhtasarî's-Seyyidi's-Şerif el-Cürcânî*, Mektebetü'l-Matbuatü'l-İslâmî, Halep, 1416, s.482.

³ Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, İstanbul, 1305, c.2, s.,786-787; Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.312.

⁴ Asım Efendi, *Kamus* c.2, s.786-787.

⁵ Abdurrahman ibn Ebi Bekir es-Suyûtî, *Tedribu'r-Râvi fî Şerhi Takribi'n-Nevevî*, thk. Ahmed Ömer Haşim, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1985, c.2, s.25; Ebû Ömer Osman b. Abdurrahman eş-Şehruzûrî İbn Salâh, *Ulûmu'l-Hadis*, thk. Nureddin İtr, Dâru'l Fikr, Beyrut, 1406/1986, s.162-163; Ebü'l-Hüseyn Ahmed İbn Fâris, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârun, Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1969, c.1, s.194.

⁶ Ebû Nasr İsmail b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh*, nşr. Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1979, s.871; Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.312; Suyûtî, *Tedrib*, c.2, s.25.

⁷ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.312; Suyûtî, *Tedrib*, c.2, s.25; İbn Salah, *a.g.e.*, s.163; Muhammed Cemalu'd-Dîn el-Kasımî, *Kavâidu't-Tahdîs min Funûni Mustalahi'l-Hadîs*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, trz., s.205.

⁸ İbn Salah, *a.g.e.*, s.162; Nashabi, *a.g.m.*, s.8.

Kısaca, sözlü veya yazılı olarak izin vermek⁹ anlamında terimleşen icâzet, şeyhin şifahî veya yazılı olarak yahut mektupla talebesine rivâyetlerini vermesi ve söz konusu rivâyetleri kendisinden nakledebileceğine dair açık bir beyanda bulunmasıyla meydana gelmektedir.¹⁰ Buna göre, icâzet kelimesi terim olarak; *talebinin hocasına okumaksızın ondan aldığı hadisleri rivâyet etmek için izin istemesi ve hocanın da bu izni vermesini*¹¹ anlamında kullanılmaktadır.

İcâzet kelimesi ilk olarak hadis alanında, *hadis rivâyetine sözlü veya yazılı izin verme ve rivâyet hakkını devretme*¹² anlamında kullanılmıştır. Eğitim alanlarına uygulandığında ise icâzet, *“hocanın kendine ait bir parçayı, mesela bilgilerini, öğrencilerine vermesi, böylece bir anlamda öğrencilerin, hocalarının birer parçası haline gelmesi”*¹³ gibi bir anlam kazanmaktadır. Dolayısıyla, *“İzin vermek”* manasında kullanılan icâzet kelimesinin, eğitim alanında öğretmeye (tedrîs) izin vermek gibi bir anlam içerdiği söylenebilir.¹⁴ Hadis alanı dışında icâzet teriminin *“akademik diploma”* anlamında kullanılması¹⁵ ve bu geleneğin günümüze kadar devam etmiş olması da bunu teyit eder.¹⁶ İçerdiği bu manalar itibarıyla Arapça’da *izin*, *onay* anlamına gelen *icâzet* kelimesi ile Farsça’da *mektup*, *kitap*, *yazı* anlamlarına gelen *nâme* kelimelerinin birleşmesiyle oluşan *icâzetnâme*; ilimde, sanatta tahsilini bitirenlere verilen bir yetki belgesini (diploma) ifade etmektedir.¹⁷

⁹ Suyûtî, *Tedrîb*, c.2, s.26; Kadı İyaz, *el-İlma’ ilâ Ma’rifeti Usûlî’r-Rivâye ve Takyîdî’s-Semâ*, thk. Seyyid Ahmed Sakar, Dârü’t-Türâs, Kahire, 1988, s.88; İbnü’l-esîr el-Cezerî, *Câmiu’l-Usûl min Ehâdisi’r-Resûl*, Beyrut, 1400/1980, I, 41; el-Mücârî, *a.g.e.*, s.50.

¹⁰ Kadı İyaz, *a.g.e.*, s.88; Muhammed Lokman es-Silefi, *İhtimâmü’l-Muhaddisîn bi-Nakdi’l-Hadis Seneden ve Nakden*, Riyad, 1987, s.287.

¹¹ Nureddin İtr, *Menhecû’n-Nakd fî Ulûmi’l-Hadis*, Dârü’l-Fikr, Dımaşk, 1981, s.215; Salih Ma’tuk, *el-İcâzetü’l-Âmme ve İsti’mâlü’l-Muhaddisîne lehâ*, Mecelletü’l-Külliyeti’d-Dirâsâti’l-Arabiyye, Dübey, 1992, s.93, el-Mücârî, *a.g.e.*, s.50; Muhammed b. Lutfî es-Sabbağ, *el-Hadisü’n-Nebevî ve Mustalâhuhu*, Mektebetü’l-İslâmî, 1411/1990, Beyrut, s.174.

¹² Cemil Akpınar, “İcâzet” md., *DİA*, İstanbul, 2000, c.21, s.393; Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Endelüsi Mücari, *Bernâmeçü’l-Mücârî*, thk. Muhammed Ebû’l-Ecfan, Beyrut, Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, 1982, s.50; el-Leknevî, *a.g.e.*, s.482; Kadı İyaz, *a.g.e.*, s.88; es-Silefi, *a.g.e.*, s.276.

¹³ İbn Faris, *Mekayisu’l-Luga*, c.1, s.494; Hisham Nashabi, *a.g.m.*, s.8; Salih Ma’tuk, *a.g.m.*, s.93.

¹⁴ Nashabi, *a.g.m.*, s.8.

¹⁵ Nashabi, *a.g.m.*, s.8; Hüseyin Emin, *Nizamu’t-Ta’lim fî’l-Medreseti’l-Mustansiriyye*, Mecelletü Kulliyeti’l-Âdâb, Bağdat, 1959, s.48-64; A.S.Tritton, *Muslim Education in the Middle Ages*, 1957, London, s.40-45.

¹⁶ Hüseyin Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi (Medrese Programları, İcâzetnâmeler, İslahat Hareketleri)*, Dergah Yay., İstanbul, 1983, ss.101-130.

¹⁷ Akpınar, *a.g.m.*, c.21, s.393.

İlk dönem hadis tarihi içerisinde bu anlamlarla şekillenen icâzet kelimesinin kapsamı, özellikle şifâhi rivâyetlerin kitaplara geçirilmesi ve bugün elimizde mevcut olan hadis kitaplarının teşekkül devrinden sonra *bi hakki'r-rivâye* veya *öğretme hakkını veren diploma*, icâzet anlamlarına işaret edecek şekilde genişletilmiş ve Avrupa dillerindeki *Baccalaurate* kelimesinin tam olarak karşılığının *bi hakki'r-rivâye* olduğu ifade edilmiştir.¹⁸ Hicrî IV. asır sonrasındaki icâzet metinlerinde *bi hakki'r-rivâye* teriminin çokça kullanılması bu görüşü destekler mahiyettedir.¹⁹ Nitekim Âsım b. Süleyman el-Ahvel (ö. 42/760), eş-Şa'bi'ye fikhî hadisleri arz ettiğini, onun da kendisine icâzet verdiğini kaydetmektedir.²⁰ Buradaki icâzetin rivâyet hakkını vermek manasında olduğu aşikardır. Böylece *icâzet* kelimesi geleneksel İslâmî eğitimde, önceleri *hadis nakline izin verilmesi* veya başka bir deyişle, rivâyet hakkının devredilmesi anlamında iken, daha sonra *hadis öğretimi* ve çeşitli akademik diplomalar için kullanılan umûmî bir terim haline almıştır.²¹ Bu şekilde kullanılan icâzet ise öncekinden farklı olarak yalnızca bir şahsın rivâyetleri/hadisleri bir başkasına öğretebilme yeteneğinin kendisinde mevcut olduğunu ifade etmeye yarayan bir belge niteliği taşımakta; böylece, öğretilmesi hususunda izin verilen rivâyetlerdeki sened kısmına icâzeti alan şahsın girmesi gibi bir durum meydana gelmemektedir.

İCÂZETİN ŞARTLARI

Alimler bir icâzetin veya başka bir deyişle, icâzetle alınıp rivâyet edilen hadislerin sahih olarak kabul edilebilmesi ve bu metottaki bir kısım yetersizliklerin asgariye indirilebilmesi için icâzet ve munâveleyi bazı şartlara bağlamışlardır. Zira, her metotta olduğu gibi icâzet yönteminin de sağlıklı olarak uygulanabilmesi için bazı şartlara uygun olarak yapılması gerekmektedir. Bu şartların uygulanmamasının hem râvî hem de mervî açısından bir kısım suistimallere sebep olabileceği endişesiyle muhaddislerin bir çoğu söz konusu şartların üzerinde önemle durmuş; bunların gözetilmediği durumlarda râvilerden hadis almayı terk etmişlerdir. Buna yönelik, eserle alakalı herhangi bir bilgi olmamakla birlikte, Ebû Abdillâh İbn Mende'nin (ö.395/1004) icâzet ve munâvelenin şartlarını ele alan **Şurûtu'l-Eimme fi'l-Kırâa ve's-Semâ ve'l-Munâvele ve'l-İcâze** adıyla müstakil bir kitap yazdığı da zikredilmektedir.²²

¹⁸ L. Young, "New Light on The Origin of the Term 'Baccalaureate'", *Islamic Quarterly*, s.4; Triton, a.g.e., s.40-41.

¹⁹ Örnekler için bkz, L. Young, a.g.m., s.4-6.

²⁰ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.264.

²¹ Nashabi, a.g.m., s.7; Khalig Ahmed Nizamî and Colling Davies, *Some Aspects of Religion And Politics in India During the Thirteen Century*, İdarat-i Arabiyye, Delhi, s.347-350; Atay, a.g.e., ss.101-130.

²² Sezgin, a.g.e., s.207.

Genel olarak söylemek gerekirse, bir icâzette dört unsur aranmaktadır. Bunlar; icâzeti veren hoca (*mucîz*), icâzet isteyen (*müstecîz*) veya kendisine icâzet verilen öğrenci (*mucâzun leh*), icâzete konu olan veya rivâyetine izin verilen hadis, sahife veya kitaptan (*mucâzun bih*) ve örfte rivâyet, tahammül ve tahsile izin veren ihbârın sözlü veya yazılı ifadesinden oluşmaktadır.²³

Muhaddislere göre icâzet ve munâvelenin metne olan güveni temin noktasında kendisinden bekleneni yerine getirebilmesi için gerekli olan ve uyulması gereken şartlar şunlardır:

1. Yazılı Metnin Şeyh Tarafından İncelenip Hataların Düzeltilmesi

Yazılı metnin şeyh tarafından incelenip hataların düzeltilmesi, öğrencinin kendi nüshasını icâzet verenin nüshası ile (asıl) dikkatli bir şekilde karşılaştırması, bu metotlardaki eksiklikleri gideren önemli bir faaliyet olarak kabul edilmiş, hatta bu yapılmadığı takdirde verilen icâzetin sahih olmayacağı²⁴ ve bu şekilde alınan rivâyetlerle de ihticâc edilemeyeceği belirtilmiştir.²⁵

İmam Malik, Ahmed İbn Hanbel (ö.175/791), Yahyâ ez-Zuhlî (ö.258/872) ve Ahmed b. Salih el-Mısrî (ö.248/862)'nin bu şekildeki rivâyetlerin kabul edilebilme şartı olarak yazılı metnin hoca tarafından incelenip hataların düzeltilmesini öne sürdükleri ifade edilmektedir.²⁶

Arap yazısının yetersizliğinden dolayı bu dönemde yazılı metinlerin okunmasında birtakım problemler yaşanmakta ve bu da hadislerin metinden okunması esnasında tashif ve tahriflere sebep olmaktaydı. İşte bu durumu dikkate alan muhaddislerin, metnin aslının korunmasına matuf olarak yazılı hadis metnini kontrol edip hataları düzeltmeden hadis talibine rivâyet hakkı vermedikleri²⁷ ve bu şekilde alınmayan rivâyetleri geçersiz saydıkları görülmektedir.

Zuhri'nin, (ö.124/742) kendi hadislerini ihtiva eden sahifeleri kendisine getirenlere, onları gözden geçirip "*Bunları biliyorum, bunlar benim hadislerimdir*"²⁸ dedikten sonra icâzet vermesi, Ubeydullah b. Ömer'in (ö.147/764) Zuhri'ye götürmüş olduğu nüshaya Zuhri'nin bakıp inceledikten ve hataları düzelttikten sonra kendisine rivâyet hakkı verdiğini haber vermesi,²⁹ Hişam b. Urve'den (ö.146/763) babasının hadisleri istenince bir

²³ Akpınar, *a.g.md.*, c.21, s.395.

²⁴ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.332.

²⁵ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.334.

²⁶ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.322 Kadı İyaz, *a.g.e.*, 95.

²⁷ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.317, 323

²⁸ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.318; Fesevi, *a.g.e.*, c.2, s.823.

²⁹ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, 363; İbn Abdilberr, *a.g.e.*, c.2, s.178.

nüsha çıkarıp “Bunda babamın hadisleri var, hatalarını düzelttim içindekileri biliyorum, benden al ve rivâyet et” demesi;³⁰ yine İbn Şuayb, hadislerini istinsah ettiği Evzai'den (ö.157/773) rivâyet hakkı isteyince Evzai'nin İbn Şuayb'dan nüshayı alıp evine götürmesi ve birkaç gün sonra Evzai'nin İbn Şuayb'a, aldığı nüshayı kendi elinde bulunan aslı ile karşılaştırdığını ve hatalarını düzelttiğini söyleyerek rivâyet hakkı vermesi;³¹ ve bu hususta nakledilen birçok örnek³² bu şartın muhaddisler arasında ne derece önem arzettiğini ortaya koymaktadır.

Öte yandan, Zuhri'nin, bazı hadis taliplerine yazılı hadis metinlerini inceleyip gözden geçirmeksizin rivâyet hakkı verdiği de kaynaklarda zikredilmektedir.³³ Ancak bu haberler hakkında Hatib ve İbn Abdilberr (ö.463), “rivâyet hakkı verdiği nüshayı daha önce gözden geçirdiği, hatasız olduğunu bildiği ve talebeye de güven duyduğu için bu şekilde davrandığını” ifade etmiştir.³⁴

Muhaddisler arasında icâzetin geçerli olmasının birinci şartı olarak kabul edilen bu ilke, icâzetle elde edilen rivâyetlerin güvenilirliğini sağlayan en önemli etken olarak kabul edilmiştir. İcâzete karşı olumsuz tavrı takınanların da özellikle bu ilke uygulanmadığı hallerde icâzete karşı çıktıkları, bu ilkenin tatbik edildiği rivâyetlere, icâzetle alınsa dahi bir tepki göstermedikleri görülmektedir. Bu durum, aynı şahıstan icâzetin kabulü noktasında iki farklı rivâyetin gelmesini de anlamlı kılmakta ve bu çelişkili ifadelerin icâzetin kabul edilebilme şartlarına matuf olarak söylendiğini ortaya çıkarmaktadır.

2. Hadis Talibinin Rivâyete Ehil Olması

Rivayetlerinin kendisinden naklledilmesine izin veren hocanın icâzet verdiği materyali bilmesi ya da başka bir deyişle, yazılı olan ve icâzeti istenen metnin şeyh tarafından incelenip hataların düzeltilmesi ve öğrencinin kendi nüshasını icâzet verenin nüshası ile (asıl) dikkatli bir şekilde karşılaştırması, icâzetin sıhhati açısından önemli olduğu kadar icâzeti alan şahsın, icâzetini aldığı hadisleri muhafaza edebilecek ve herhangi bir karışıklığa meydan vermeyecek şekilde rivâyete ehil olması da önemli bir ilke olarak görülmüştür.³⁵ Malik b. Enes'in hadis talibinin sahip olması gereken vasıfları sıralarken, “rivâyetlerin/hadislerin hevâ sahibi ve insanları hevâsına çağırın, akılsız olan veya böyle bilinenlerden (insanların en fazla rivâyet

³⁰ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.321; Fesevî, *a.g.e.*, c.2, s.822-823.

³¹ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.322. İsmail b. Üneys'in rivâyeti için bkz *a.g.e.*, s.322.

³² Bkz.: Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.321-322, 323, 325, 327; Bkz. Hasan b. Abdurrahman er-Rânehurmûzî *el-Muhaddisu'l-Fâsıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî*, thk. Muhammed Accâc Hatib, Dâru'l-Fikr, 1984, s.423, 437

³³ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.318.

³⁴ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.318.

³⁵ İbn Salah, *a.g.e.*, s.162; es-Sehavî, *a.g.e.*, c.2, s.96.

edeni olsa bile) insanlarla konuşmasında yalan söyleyenlerden – her ne kadar Hz. Peygamber (s.a.v.) adına yalan söylememiş olsa bile- rivâyet ettiğini bilmeyen ibadet ve fazilet sahibi kimselerden alınamayacağını” belirtmesi,³⁶ muhaddislerin hadis taliplerinin ehil olması gerektiği noktasında ne derece titiz davrandığını gösteren müşahhas örneklerden biridir.

Adalet vasfına sahip olmayan bir kişi hangi şartlarda ve hangi usullerle rivâyet ederse etsin veya rivâyet formullerinden hangisini kullanırsa kullansın, onun rivâyeti muhaddisler tarafından kabul edilmemektedir. Bu mülahazalardan hareketle muhaddislerin üzerinde titizlikle durdukları hususun, haberin sıhhatinin tespitinin büyük ölçüde onu nakledenin adaletli ve itimada layık birisi olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Bu nedenle, hadis tarihi içerisinde biraz kaba bir tabir de olsa “*incileri (hadisleri) köpeklerin ağzına saçmayın*”³⁷ sözü bir mesel haline gelmiş ve rivâyeti kullanan veya rivâyet hakkını alan kişinin rivâyete ehil olması ve adâlet vasfına sahip olması, uyulması gereken zorunlu ilkeler arasında zikredilmiştir.

3. İcâzet Veren Hocanın Dindar ve Alim Olması

Konuyla ilgili muhtelif rivâyetlerden, icâzet verilecek olan kişinin ilim ve ehliyet sahibi olmasının yanı sıra icâzeti veren hocanın da rivâyetine güvenilen, sahasında otorite olarak kabul edilen kişilerden olmasına dikkat edildiği anlaşılmaktadır.³⁸ Otorite olarak nitelenen bu kişilerden hadis alma ilkesi, muhaddisler arasında *Hadisler sizin dininizdir. Dininizi kimden aldığınıza bakın*³⁹ sözünde ifadesini bulmuş ve bu şekildeki hadis tahammülünün hadislerin sıhhati açısından daha sağlıklı olacağı ifade edilmiştir.

İcâzet alan kişinin rivâyet hakkını aldığı hadisleri bilmesi gerektiğinin yanında, aynı zamanda icâzet verenin de icâzet verdiği rivâyetleri bilmesi gerektiği, aksi durumlarda ise verilen icâzetin sahih olmayacağı da belirtilmektedir.⁴⁰ Zirâ, bu râvilerden her biri hem kendisinden rivâyette bulunana, hem de kendisine rivâyet ettiği kimseye karşı bir kefil olarak telakki edilmiştir. Nitekim, İmam Malik, icâzette, ravinin elindeki metinleri aslına arz etmek suretiyle dolaştırmasını şart koşmaktadır ki böylece icâzet veren kişi neye icâzet verdiğini bilsin.⁴¹

³⁶ Ramehurmuzi, a.g.e., s.403.

³⁷ Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit Hatib el-Bağdâdî, *Takyîdu'l-İlm*, thk: Yusuf el-Aş, Dâru'l-Va'y, Halep, 1988, s.147.

³⁸ Yavuz Ünal, *Hadisin Doğuşu*, s.302.

³⁹ Abdurrahman b. Ali b el-Cevzî, *el-İlelu'l-Mütenâhiye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403, c.1, s.130; Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.121-122.

⁴⁰ İbnu'l-esîr, a.g.e., s.41.

⁴¹ Hatib el-Bağdâdî, *Kifâye*, s.317.

4. Rivâyet Esnasında Metotlara Delalet Eden Sıgaların Kullanılması

Rivâyetin hangi yolla tahammül edildiği noktasında son derece önem arzeden rivâyet sıgalarının, bir kısım alimler tarafından icâzet metodunda belirtilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Nitekim, Ahmed b. Salih el-Mısrî (ö.248/862) icâzetle rivâyetin geçerli olabilmesi için râvinin bu yolla aldığı delalet eden “*a'tânî fulânun*” veya “*ecâze li fulânun*” gibi lafızların kullanılmasının gerekli semâ metodunda kullanılan *haddesenâ* vb. sıgaların kullanılmamasının ise şart olduğunu açıklamıştır.⁴² Ancak, râvinin rivâyeti hangi yolla alındığını ifade eden bu sıgaların kullanımı hususunda bir çok muhaddisin müsamahakar davrandığını, semâ ve diğer metodlarla alınan hadislerde kullanılan bir kısım tabirlerin icâzet için de kullanılabileceğini söyledikleri görülmektedir.

5. Yazılı olarak verilen icâzetin sözlü olarak da ifade edilmesi

Hadis tarihinde şifâhi naklin özel bir öneme sahip olması sebebiyle icâzet yazılı olarak verilse dahi şifâhi olarak da zikredilmesi gerektiği ifade edilmiştir.⁴³ Bununla birlikte “*telaffuz*” olmaksızın “*kitâbetle yetinme*” şeklinde vuku bulan icâzetler de kabul edilmiş; ancak böyle bir icâzet şekli, mertbe olarak hem sözlü ve hem de yazılı olarak verilen icâzetten daha aşağı seviyede mütalaa edilmiştir.⁴⁴

HADİS USÛLÜNDE İCÂZET TÜRLERİ

İcâzet türlerinin en belirgin özelliği, onların şahsî bir nitelik taşımalarıdır. Bu, gerçekte, İslâmî eğitimde diplomanın/sertifikanın en bâriz özelliğidir.⁴⁵ Şahsî olarak kullanılan, başka bir deyişle, hadis tarihinde çok az; bazen tek örneği bulunan bazı icâzet türleri, usulcülerin bir bölümü tarafından icâzet kategorileri içerisine dahil edilirken, bazıları tarafından da dışarıda bırakılmıştır. İşte bu nedenle, icâzet türlerinin sayısı konusunda alimlerin ittifak edemedikleri ve farklı rakamlar ileri sürdükleri görülmektedir. *Muayyen İcâzet*, *Mûcâzun Bihi Belirsiz Olan İcâzet*, *Umûmî İcâzet*, *Şarta Bağlı (Muallak) İcâzet*, *İcâzetü'l-Ma'dûm*, *Mümeyyiz Olmayan Çocuğa Verilen İcâzet*, *İleride Elde Edilecek Rivâyetlere Verilen İcâzet*, *İcâzetle Alınan Hadisleri Veya Kitabı Rivâyet Etmek İçin Verilen İcâzet*, *Kafir Verilen İcâzet*, *Mecnûna İcâzet* gibi farklı başlıklar altında değerlendirilen icâzet türlerinin

⁴² Hatib el-Bağdâdî, *Kıfâye*, 368, Ahmet Yücel, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, *Hicri İlk Üç Asır*, MÜİF Yay., İstanbul, 1996, s. 69.

⁴³ İbn Salah, *a.g.e.*, s.164.

⁴⁴ el-Amili, *a.g.e.*, s.277.

⁴⁵ Nashabi, *a.g.m.*, s.9.

bir kısmı muhaddisler tarafından caiz görülürken bazıları icâzetin şartlarını taşımadığı gerekçesiyle tenkîd edilmiştir.⁴⁶

Sonuç

Hadis/sünnet malzemesinin bize kadar ulaşmasının ilkelerini belirleyen *Usûlü'l-Hadis*'in temel meselelerinden biri, hiç şüphesiz hadis rivâyeti ve tahammülü'l-hadîs konusudur. Hadis rivâyet yöntemleri olarak da adlandırabileceğimiz bu kategori içerisinde semâ ve kıraâttan sonra gelen icâzet tekniği kısaca, *talebenin hocasına okumaksızın ondan aldığı hadisleri rivâyet etmek için izin istemesi ve hocanın da bu izni vermesi* manasında kullanılmaktadır. Ancak muhaddislerin icâzetin kabul edilebilmesi için öne sürdükleri şartlar icâzet ile semâ arasındaki ayırımı büyük ölçüde kaldırmış ve semâ ile alınan rivâyetlerde kullanılan tabirlerin icâzet yöntemi ile alınan hadislerde de kullanılabilmesi belirtilmiş bazı muhaddisler ise icâzetin yetersiz şartlarda hasil olan semâ rivâyetlerinden daha üstün olduğunu ifade etmişlerdir. Zira, semâ metodu ile alınan rivâyetlerde, dinleyen kişiden kaynaklanan yanlış anlama, rivâyet eden kişinin kendi sözleri veya yorumları ile hadis lafızlarını birbirine karıştırma gibi muhtemel yanlışlıklar, icâzet metodunda icâzeti alınan metnin bizzat aslı ile karşılaştırılması veya hocanın icâzet verdiği rivâyetleri içeren nüshayı inceleyip buradaki mevcut hataları düzeltmesiyle büyük ölçüde gideriliyor ve metnin daha sağlıklı ve tahriften uzak bir şekilde nakli sağlanmış oluyordu. Hicrî ikinci asırda bu telakkilerle şekillenen icâzet yönteminin kullanılışında bazı farklılıklar olmakla birlikte rivâyetlerin bütününde icâzeti verilen metnin bizzat hoca tarafından incelendiği veya icâzeti alan şahıs tarafından hocaya okunduğu, yahut icâzeti verenin bizzat kendi nüshasını öğrenciye verdiği dikkati çekmektedir. Ayrıca, icâzeti alan veya hocasından icâzet isteyen talebe, *bunlar senin rivâyetlerindir, senden aldım* veya *Bu senin rivâyet ettiğin hadislerden oluşturduğum bir kitaptır?* diye, daha önce edinmiş olduğu rivâyetleri hocanın kontrolüne sunup *evet, bunlar benim hadislerim, bunları benden rivâyet edebilirsin* iznini almadan rivâyet etmediği hatta bazen söz konusu metnin incelenmesi ve varsa hatalarının düzeltilmesi için birkaç gün hocada kalması gerektiği vurgulanmış ve böylece icâzetin rivâyetlere yönelik olarak sağlamış olduğu güven ön plana çıkmıştır. Dolayısıyla şartları dikkate alınarak verilen icâzetin, rivâyetlerin sahih bir şekilde aktarımında ve bize kadar ulaşmasında önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

⁴⁶ Geniş bilgi için bkz. Muhittin Düzenli, *Hadis Alma Yöntemi olarak İcâzet ve Munâvele*, Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi) ss. 94-123

Bibliyografya

Akpınar, Cemil, "İcâzet" md., *DİA*, İstanbul, 2000.

Asım Efendi, *Kamus Tercemesi*, İstanbul, 1305.

Atay, Hüseyin, Osmanlılarda Yüksek Din Eğitimi (Medrese Programları, İcâzetnâmeler, Islahat Hareketleri), Dergah Yay., İstanbul, 1983.

Cevherî, Ebû Nasr İsmail b. Hammâd, *es-Sihâh*, nşr. Ahmed Abdulğafûr Attâr, Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, Beyrut, 1979.

Ebû Şehbe, Muhammed, *el-Vasît fi Ulûmi Mustalahi'l-Hadîs*, Alemu'l-Ma'rife, Cidde, 1973

Halîl İbn Ahmed , Ebû Abdirrahman el-Farahidî, *Kitâbu'l-'Ayn*, Müessesetü'l-A'lemî, Beyrut, 1988/1408.

Hatib el-Bağdâdî, Ebû Bekir Ahmed b. Ali b. Sâbit, *Takyîdu'l-İlm*, thk: Yusuf el-Aş, Dâru'l-Va'y, Haleb, 1988.

86

-----, Ebû Bekir Ahmed İbn Ali b. Sâbit, *Kitabu'l-Kifâye fi İlmi'r-Rivâye*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988/1409.

-----, *İcâzetu'l-Ma'dûm*,

Itr, Nureddin, *Menhecu'n-Nakd fi Ulûmi'l-Hadîs*, Dâru'l-Fikr, Dımaşk, 1981, s.215.

İbn Abdilber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdilber en-Nemerî, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlihî ve mâ Yenbağî fi Rivâyetihî ve Hamlihî*, nşr. Abdurrahman Hassan Mahmud, Dâru'l-Kütübi'l-Hadîsiyye, Kahire, 1975.

İbn Fâris, Ebû'l-Hüseyin Ahmed, *Mu'cemü Mekâyisi'l-Lüga*, nşr. Abdüsselâm Muhammed Hârun, Mektebetü ve Matba'atü Mustafa el-Bâbî el-Halebî, Mısır 1969.

İbn Salâh, Ebû Ömer Osman b. Abdurrahman eş-Şehrüzûrî, *Ulûmu'l-Hadîs*, thk. Nureddin Itr, Dâru'l Fikr, Beyrut, 1406/1986.

İbn Şerefi'n-Nevevî , Muhyiddin Ebi Zekeriyya Yahya ed-Dımaşkî, *Kitâbu İrşâdi Tullâbi'l-Hakâik ilâ Ma'rifeti Sünen-i Hayri'l-Halâik*, Mektebetu'l-İmân, Medine, 1987/1408

İbn Teymiyye, Takiyyu'd-Dîn Ebû'l-Abbas, *İlmu'l-Hadîs*, Alemü'l-Kütüb, Beyrut, ty..

İbnu'l-esîr el-Cezerî, *Câmiu'l-Usûl min Ehâdisi'r-Resûl*, Beyrut, 1400/1980.

Kadı İyaz, *el-İlma' ilâ Ma'rifeti Usûli'r-Rivâye ve Takyâdi's-Semâ*, thk. Seyyid Ahmed Sakar, Dârü't-Türâs, Kahire, 1988.

Ma'tuk, Salih, *el-İcâzetü'l-Âmme ve İsti'mâlü'l-Muhaddisîne lehâ*, Mecelletü'l-Külliyeti'd-Dirâsâti'l-Arabiyye, Dübey, 1992.

Nashabi, Hisham, "The İjaza: Academic Certificate in Muslim Education", *Hammad Islamicus*, Pakistan, 1985, c.8., Sayı: 1, s.7-8.

Râmehurmûzî Hasan b. Abdurrahman, *el-Muhaddisu'l-Fâsıl beyne'r-Râvî ve'l-Vâî*, thk. Muhammed Accâc Hatib, Dâru'l-Fikr, 1984.

Sabbağ, Muhammed b. Lutfi, *el-Hadîsu'n-Nebevî ve Mustalâhuhu*, Mektebetü'l-İslâmî, 1411/1990.

Sehâvî, Şemsuddin Ebû'l-Hayr Muhammed b. Abdurrahman, *Fethu'l-Muğts Şerhu Elfiyeti'l-Hadîs*, thk. Muhammed Salâh, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

Sezgin, M. Fuat, *Buhârî'nin Kaynakları*, Kitabiyat, Ankara, 2000.

Suyûtî, Abdurrahman ibn Ebi Bekir, *Tedribu'r-Râvî fi Şerhi Takribi'n-Nebevî*, thk. Ahmed Ömer Haşim, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1985.

Tritton, A.S., *Muslim Education in the Middle Ages*, 1957, London.

Uğur, Müctebâ, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDV Yay., Ankara, 1992.

Vadiâşî, Ebû Cafer Ahmed b. Ali el-Belevi, *Sebet*, thk. Abdullah Umrânî, Beyrut, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1983.

Yücel, Ahmet, *Hadis İstilahlarının Doğuşu ve Gelişimi*, Hicri İlk Üç Asr, MÜİF Yay., İstanbul, 1996.

Zehebî, Muhammed b. Ahmed İbn Osman, *Tezkiretü'l-Huffâz*, Dâru İhyâi't-Turâsi'l-Arabî, Beyrut, 1956-1958